

Izazov moderne: Matica hrvatska u "sukobu starih i mladih"

Barbarić, Damir

Source / Izvornik: **Skrb za duh nacije. Prilozi za povijest nakladništva Matice hrvatske, 2019, 277 - 292**

Book chapter / Poglavlje u knjizi

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:261:113690>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute of Philosophy](#)

IZAZOV MODERNE: MATICA HRVATSKA U „SUKOBU STARIH I MLADIH“

Rađanje razdoblja moderne u Hrvatskoj se, kao i u drugim zemljama tadašnje Europe, zbilo prvenstveno na području književnosti i ostale umjetnosti. Kao i drugdje, bilo je bitno obilježeno onim što se uobičajilo nazivati sukobom starih i mladih. I sami izravni sudionici taj sukob su osjećali i poimali prvenstveno kao borbu dvaju suprotstavljenih naraštaja. Tako primjerice u programskom „Proglasu“ mladih možemo čuti: „Od par godina amo razmahala se u Hrvatskoj borba između mladih i starih, između naprednih i na tražnih elemenata. Temeljem joj je razlika duha i mišljenja dvaju suprotnih generacija, razlika između duha okorjele tradicionalnosti i duha slobodnog napredka.“¹

Premda se sukob mladih i starih, nazvan tako po uzoru na jedan davn francuski primjer, u standardnim povijestima književnosti i kulture uopće nje udomaćio i u povijesna razmatranja ušao pod tim imenom, treba odmah na početku istaknuti da u njemu treba spoznati mnogo dublji i povijesno sudbeniji prijevor od onoga koji inače po prirodnom tijeku stvari u pravilu izbija između dvaju naraštaja. Uostalom, u međuvremenu je češće isticanog da takva dobna podjela ovdje ni činjenično ne odgovara stanju stvari, budući da je među pristalicama „mladih“ bilo i mnoštvo onih stvaralački zrelih i etabliranih, kao što su bojnu zastavu „starih“ nerijetko s gorljivom strašću nosili i oni još sasvim mlađahni. Kako je dobro uočeno, „i oni stari postavljali [su] temelj novome, a mnogi 'mladi' povijesno pripaše minulim starim vremenima“². Tumačenjem koje ovdje kanim iznijeti trebalo bi se pokazati da se sukob o kojemu je tu riječ ne smije smatrati ograničenim

¹ Proglas „Mlada Hrvatska“, *Svjetlo*, god. 15, br. 40, prilog, Karlovac-Zagreb, 7. X. 1900, u: Iva Krtalić (prir.), *Polemike u hrvatskoj književnosti*, knj. 1-8, Zagreb 1983. (dalje se navodi kao PHK ovdje knj. 8, str. 205.

² Zlatko Posavac, „Estetika Hrvata do sredine 20. stoljeća“, u: Zlatko Posavac (prir.), *Hrvatska filozofija u prošlosti i sadašnjosti. Zbornik iz 1968. godine*, Zagreb 1992, str. 97-143, ovdje 131. Usp. Zlatko Posavac, *Novija hrvatska estetika. Studije i eseji*, Zagreb 1991, str. 152, gdje je stav radikalizira

samo na područje književnosti ili općenito umjetnosti i da se njegova bit ne da shvatiti ostane li se unutar vidokruga određenog samo biološkim, psihološkim, historiografsko-političkim ili ideološkim okolnostima. Apstrahiramo li od mnogih u to vrijeme doduše važnih, ali danas gotovo sporednih momenata osobne sujete, materijalnoga interesa, mnogostrukih nadmetanja oko čuvanja ili stjecanja moći i utjecaja, taj se sukob danas može spoznati kao temeljit i sveobuhvatan, takav koji bi se, ako su to uopće odgovarajuće odredbe, moglo nazvati svjetonazorskim ili čak povijesno-metafizičkim. Ako je ta prosudba točna, to uz ostalo znači da je taj sukob zapravo bio po mnogo čemu jedinstvena zгода bitne i načelne rasprave unutar hrvatskog naroda o osnovnim pravcima i smjerovima njegova povijesnog hoda te da on kao takav u svojoj biti nije bio povijesno jednokratn, pa zato i nije konačno razriješen, nego kao stalno latentno prisutna i nikad posve uklonjiva mogućnost ostaje jednako živ u temelju sve naše daljnje povijesti, pa i današnje. U tom je smislu korisno podsjetiti na riječi kojima je u svoje vrijeme Antun Barac popratio svoj prikaz sukoba „starih“ i „mladih“ u Hrvatskoj u osvit moderne:

„Tragovi tih borba osjećaju se u neku ruku još i danas, jer se njihovi reprezentanti još i danas od zgrade do zgrade sukobe, a osjećaju se ti tragovi i u literarnim i kulturnim udruženjima. Ta je borba bila veoma komplicirana, jer nije bila samo književna nego su u njoj bili odlučni i nacionalni, i politički i religiozni, i moralni pogledi pojedinaca.“³

Kako se to u tadašnjim okolnostima može i pretpostaviti, upravo je Matica hrvatska bila najvažnije i središnje poprište tog sukoba. Svoju kristalizaciju, to znači oštro i odlučno izricanje osnovnih suprotstavljenih stavova i stajališta, taj je sukob dobio ponajprije u skupštinskim govorima tadašnjeg predsjednika Matice hrvatke Gjure Arnolda godine 1902. i 1904.

do teze „da je dioba na 'stare' i 'mlade' kao ideologiziranje generacija čisti voluntarizam, te sasvim fiktivna i historiografski interpretativno samo uvjetno uporabiva, a u bitnom zapravo neupotrebljiva“.

³ Antun Barac, „Bilješke o 'mladima' i 'starima'“ (1935), u: isti, *Članci i eseji*, priredio Ivo Frangeš (Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 101), Matica hrvatska – Zora, Zagreb 1968, str. 117-148, ovdje str. 126. Usp. u istom smislu str. 135: „Međutim, ako čovjek pogleda u jezgru hrvatskih književnih sukoba, onda može konstatirati kako se sve književne borbe generacija zapravo kreću između alternativa: da li će književnost biti nacionalna i socijalna, s korijenjem u vlastitoj zemlji i životu, i prema tome povezana s društvom u kojem je nikla, ili će biti u neku ruku kozmopolitička, artistska, živeći bez obzira na potrebe oko sebe, kao produkt umjetnika-tvorca, zadržavajući uvijek svoj individualni i čisto estetički karakter. Parole kao što su: sloboda stvaranja, rasna umjetnost, autonomija književnog stvaranja, socijalna funkcija umjetnosti i sl. samo su različite varijacije ovih osnovnih problema, te se u različitim formulacijama periodički vraćaju.“

te u burnoj, nerijetko oštroj i žestokom polemikom ispunjenoj raspravi koja je nakon njih uslijedila. Osnovnu obavijest o njezinu tijeku nalazimo u Ravličevoj povijesti Matice hrvatske⁴, gdje je ona međutim svedena tek na navođenje poneke markantnije činjenice te se, čega je očito i sam autor bio svjestan⁵, zadržala samo u književno-historijskim okvirima, zbog čega je njezin prikaz u konačnici ipak ostao tek na površini zbivanja i nije doveo ni do kakva dalekosežnijeg zaključka.

Razumije se samo po sebi da i Arnoldovi govori i njihova osporavanja svoje pravo značenje pokazuju tek na podlozi cjelokupnog zbivanja nastanka hrvatske moderne. To zbivanje bih za ovu zgodu omeđio koordinatama koje počinju nezaobilaznom Pilarovom programskom raspravom *Secesija*⁶ te višeglasnom kritičkom reakcijom na nju, prvenstveno onom Tresića Pavičića, zatim dvama navedenim Arnoldovim govorima i njihovom kritikom u Livadića i Gjalskog, te konačno Arnoldovim programskim tekstom „Jedinstvena hrvatska narodna kultura“, objavljenim u *Glasi Matice hrvatske* 1809. Tomu treba pribrojiti stavove cijelog niza drugih više ili manje značajnih autora, koje ću u okvirima ovog izlaganja također prigodice navoditi. Naglašavam da mi ovdje nije u prvom redu do prikaza mišljenja i stavova pojedinaca, već do neke vrste načelne rekonstrukcije glavnih pojmova i postavki na osnovama kojih se sukob razvio i odvijao.

Pokušajmo najprije sabrati ishodišne postavke zastupnika moderne. Protiv pokušaja protivnika da njihovu krilaticu „modernosti“ potkopaju i obeznaže pomalo sofističkom tvrdnjom da se pod „modernim“ zapravo shvaća sve što je u bilo kojem vremenu u skladu s u njemu vladajućom modom, pa ta oznaka stoga ne može polagati pravo na osobitost i svojstvenost,⁷ mladi promišljeno upućuju na bitnu razliku koja „Modernu“ kao ime za „najnovije struje u literaturi i umjetnosti“ oštro luči od pridjeva „moderan“ u smislu

⁴ Jakša Ravlić, „Povijest Matice hrvatske“, u: J. Ravlić i Marin Somborac, *Matica hrvatska 1842 – 1963*, Matica hrvatska, Zagreb 1963, str. 132-140.

⁵ Isto, str. 140: „Obradismo malo podrobnije ovaj sukob u Matici hrvatskoj na kraju hrvatske moderne, jer je on i književnohistorijski važan.“

⁶ Ivan Pederin, „Uloga njemačke književnosti u borbama Starih i Mladih u „Viencu“, *Croatica et Slavica Iadertina*, Zadar 2005, str. 267-289, izričite općenit stav povjesničara hrvatske književnosti kad ustvrđuje da je Pilarova *Secesija* „početak moderne u časopisu [sc. *Viencu*], a time i početak borbe Starih i Mladih“ (str. 269).

⁷ Usp. primjerice Đuro Arnold, „Jedinstvena hrvatska narodna kultura“, *Glas Matice hrvatske*, Zagreb 1909, br. 10, str. 73-76 (navod prema: Đuro Arnold, *Vjera, filozofija i umjetnost. Govori i članci*, Zagreb 2007, str. 240): „Naziv moderan bit će bez sumnje najnespretniji od svih što ih je umjetnička kritika izmislila. Moderan naime dolazi od moda, a moda, je nešto, što se vijekom mijenja – te s pravom umjetnosti nema zapravo nikakva posla.“

„svega onoga što nam nosi današnje vrijeme“.⁸ Za njih je moderan onaj tko je doista suvremen, to znači „onaj, koji sudjeluje u duševnim pokretima suvremenoga društva. Ne onaj, tko ih samo prati i pozna, već onaj, tko ih zbilja duboko osjeća.“⁹

Pojam koji sabire i objedinjuje sve osnovne crte razdoblja moderne i koji ujedno svim njezinim pristašama služi kao krilatica i nezamjenjiv znak prepoznavanja pojam je slobode. Na njegovu temelju i u njegovu okruženju svojim središnjim značenjem se prije svih drugih ističu druga dva pojma, onaj duše i onaj sadašnjosti, kojima osnovu čini pojam punog i pravog, a to znači uistinu vlastitog, individualnog – danas bismo rekli „autentičnog“ – života. Dežman će, primjerice, programski ustvrditi: „Moderni pokret je borba individua za slobodu. [...] Moderna mrzi epigonstvo – ona hoće da ljudi žive u sadašnjosti, da se oslone na svoju dušu, da svojim djelima dadu pečat svoje osobe. Svaki neka živi svojim životom.“¹⁰

To objašnjenje on zaključuje izričito programskim usklikom: „Slobode nam se hoće; hoćemo da živimo u sadašnjosti, da prislušujemo dugu vremena i da sami gradimo a ne da čuvamo samo stražu pred starim tvrgjavama.“¹¹ Isto će s neskrivenim razumijevanjem i simpatijom mladima poručiti i Gjalski: „[Č]uvajte i ljubite uvijek kao najveću svetinju slobodu – slobodu svoga uvjerenja, svoje misli i svoga ukusa. [...] Svak pojedinac neka si čuva svoju umjetničku individualnost.“¹²

Za mjerodavan sud ne samo o tomu kako je hrvatska moderna shvaćala samu sebe nego i o tomu što je ona prema svojoj biti uistinu bila potrebno je dakle prethodno steći barem donekle jasan uvid u smisao i značenje slobode, štoviše „potpune slobode“, kao njezina ishodišta i vladajućeg načela. Možda najmjerodavniji iskaz o tomu kako su sami zagovaratelji moderne shvaćali slobodu nalazimo u Pilara:

„Što znači ta potpuna sloboda? Ona znači da umjetnik stvarajući, t. j. nastojeći proizvesti nešto novo, originalno, mora da iznosi svoju dušu, sve ono, što osjeća, i baš onako, kako osjeća. Umjetnikova je duša kano zrcalo, u njoj se zrcali sva njegova okolina, na njegov posebni individualni način. Zato ima umjetnik i pravo

⁸ Ksaver Šandor Gjalski, „Književna pisma“, *Vienac* XXX, br. 12-13, Zagreb 1899, u: PHK 7, str. 682.

⁹ Milutin Cihlar Nehajev, „Moderno i narodno“, *Hrvatska misao* I, br. 1-2, Zagreb 1902, u: PHK 8, str. 389.

¹⁰ Milivoj Dežman (Ivanov), „Naše težnje“, *Hrvatski salon*, str. 8-9, Zagreb 1898, u: PHK 7, str. 436.

¹¹ Isto, str. 437.

¹² Ksaver Šandor Gjalski, „Pismo ‚Hrvatskom salonu‘“, *Hrvatski salon*, str. 1-2, Zagreb 1898, u: PHK 7, str. 439.

prikazivati sve što osjeća, jer ono, što on osjeća, on mora osjećati, kano zrcalo što mora odrazivati slike svih predmeta, što mu ih donose zrake svjetla. Sve, što on osjeća i pomišlja, misli su i osjećaji, što lebde u zraku oko njega; njih osjećaju i gdjejkoji drugi, manje ili više svijesno. I zato, jer njegovom osjećanje mora takovo biti, zato je ono dobro, i zato ima umjetnik pravo da ga prikazuje ..."¹³

Nije teško razabrati da su u ovim formulacijama sabrani osnovni motivi tada u Europi suvremenih umjetničkih, prije svega književnih strujanja realizma i naturalizma, a zatim i simbolizma i ekspresionizma, kao daljnjih stupnjeva njihova razvitka i ujedno prevladavanja, pritom sve to na osnovi apsolutno shvaćene ljudske subjektivnosti, koja ovdje, ali i u hrvatskoj moderni uopće, nastupa pod tradicionalnim imenom „duše“.¹⁴ Pilar s tim u skladu umjetnost određuje kao „živi organizam, koji je izrastao iz ljudske duše“¹⁵ te obrazlaže da joj je, nakon što je u prošlosti bila prvenstveno ograničena na „prikazivanje ljudskog tijela, a onda cijele izvanje prirode“, danas osnovnom zadaćom postalo prikazivanje ljudske duše i prije svega njezinih „poriva“.¹⁶ Najviši i tako reći jedini pravi predmet bavljenja i zanimanja moderne jest čovjek, a to je uistinu njegova duša i prije svega njegovo duševno čuvstvo. Kako ustvrđuje Livadić, „viših sfera nego je njegovo čuvstvo moderni čovjek ne poznaje“¹⁷.

Prava je zadaća umjetnosti prema tom shvaćanju puna otvorenost za cjelinu ljudskog života, u cijelom rasponu njegove širine i dubine, bez

¹³ Ivo Pilar, *Secesija. Studija o modernoj umjetnosti*, Zagreb 1898, u: PHK 7, str. 459.

¹⁴ Utoliko se teško u potpunosti složiti s Pederinovima osnovnim stavom spram polemike „Starih i Mladih“. Budući da u toj „borbi“ ne uspijeva vidjeti niti naznake nekog u svakoj nacionalnoj kulturi potrebnog i štoviše povijesno nužnog načelnog raščišćavanja pojmova, već isključivo „izraz naših abnormalnih prilika, od kojih su koristi imali jedino epigoni“ (str. 279), ne čudi njegova možda pretjerana skepsa glede njezinih teoretskih dosegâ. Usp. Ivan Pederin, „Uloga njemačke književnosti u borbama Starih i Mladih u „Viencu“,“ nav. dj., str. 274: „Svi ovi bojovno napisani članci pokazuju da, što se tiče moderne, ni oni koji su je napadali, a ni Gjalski, koji ju je branio, nisu bili do kraja na čistu što ona znači. Pitanja hrvatske književnosti kao da su se svodila na pojednostavljeno načelo, da li ona treba biti rodoljubna i tendenciozna, ili ne.“

¹⁵ Ivo Pilar, *Secesija. Studija o modernoj umjetnosti*, u: PHK 7, str. 453.

¹⁶ Isto, str. 455.

¹⁷ Branimir Vizner Livadić, „Književnost i njezini ciljevi“, *Pokret I*, br. 30, Zagreb 1904, u: PHK 8, str. 485. Livadića se u tom razdoblju zacijelo može smatrati najobrazovanijim i najmisaonijim zagovornikom modernih ideja. Usp. Miroslav Šići, *Povijest hrvatske književnosti*, knjiga III: *Moderâna*, Zagreb 2005, str. 48: „Od svih pisaca modernističkih programa i manifesta Livadić je u svojoj generaciji nesumnjivo najdosljedniji u zahtjevima za autonomnošću književnosti, umjetnosti uopće, a i najzahtjevniji je u isticanju estetskog kao temeljne značajke umjetničkog djela. Njegova razmatranja fenomena umjetnosti i umjetničkog u tom su se smislu najviše približila suvremenoj estetskoj misli i teoriji na prijelazu stoljeća u Europi.“

iznimaka, ispuštanja i zastiranja. Pilar naglašava da moderna umjetnost svjesno ide za tim da sva čovjekova čuvstva, pa i ona najmračnija, prikaže „bez poljepšanja, bez sakrivanja“¹⁸. Livadićevim riječima: „I život ljudski prikazan sa svim svojim mračnim stranama, i on je veličajan. Tko toga ne vidi, ne stoji dosta visoko, nešto zastire njegov vidik ...“¹⁹ Umjetnik mora biti poput zrcala koje, prepuštajući se bez ikakve zadržke i otpora stvarnosti života kakav on jest, tu stvarnost odražava i iznosi je iz njezinih skrivenih i mračnih dubina na svjetlo pojave. Na tom tragu za Livadića je „ideal sve umjetnosti [...] prikazati snagom umjetničkog shvaćanja život ljudske duše, proniknuti dubine, mrak ljudskog bivstva, osvijetliti ih slabim plamečkom ljudske spoznaje“²⁰. Njegovo strastveno zalaganje za bezuvjetnu i punu slobodu umjetničkog stvaranja vrhunac dostiže u gotovo himničkom slavljenju neizmerno uzvišene i ujedno nedokučivo duboke ljudske duše:

„Ljudska duša, taj najsilniji misterij svega bivstva, to najuzvišenije, najbolje i najsvetije što nam je dala priroda, ljudska duša neka bude predmet svega našega umjetničkog rada. [...] Svugdje gdje god se javlja, budi prigušeno tajnim čuvstvom, budi glasno u povicima sreće i blaženstva, svugdje neka je traži umjetnikovo oko. Dok god bude njegovo opažanje ispravno, njegovo prikazivanje iskreno, istinito, istini dolično, bit će i njegov uspjeh siguran. To je bez sumnje najdublja tajna ljepote.“²¹

Zahtjev za potpunom slobodom prikazivanja cjeline života u njegovoj punoj, ničim ograničenoj zbilji kao najviši zahtjev moderne²² izazvao je u njezinih kritičara, takozvanih „starih“ žestoku osudu. Najveći dio svojih snaga oni su, često ne birajući riječi i ne ustežući se ni od najtežih izravnih objeda i osuda, usmjerili na bezuvjetno i beskompromisno odbijanje tako shvaćene slobode, naglašavajući njezinu neograničenost i apsolutnost te nalazeći u njoj tek slabo prikriiveni anarhizam, egoizam, amoralizam, materijalizam i ateizam, a kao njezin neizbježan konačni ishod pesimizam i

¹⁸ Ivo Pilar, *Secesija: Studija o modernoj umjetnosti*, u: PHK 7, str. 465.

¹⁹ Branimir Livadić, „Za slobodu stvaranja“, *Život*, Zagreb 1900, u: PHK 8, 258.

²⁰ Isto, str. 254.

²¹ Isto, str. 260.

²² Usp. Zlatko Posavac, *Novija hrvatska estetika*, str. 155: „Uz ‚čuvstvo‘ i ‚ljepotu‘ pripada ‚život‘ središnjim, bitnim kategorijama razmeđa stoljeća, pa nije slučajno što se reprezentativni časopis hrvatske Moderne zvao ‚Život‘. U opticaju su neke ideologije vitalizma, te će uz psihologizam (s anti-tezama!) u filozofskom pogledu različite verzije tzv. ‚Lebensphilosophie‘ (filozofije života) biti možda jedna između najdominantnijih podloga ili pozadina razmeđa stoljeća, kako u europskim i svjetskim razmjerima, tako i za hrvatski kulturni obzor.“

„internacionalistički kult apatičke sadašnjosti“²³. Osobito je žestoko reagirao Franjo Ksaver Kuhač, pripisujući slobodi za koju se zalaže moderna težnja „koja hoće sve postojeće uništiti i stvoriti chaos, ne priznav ni kakav autoritet, ni steičevine dosadašnje civilizacije, ni tradiciju morala, ni svetost prirode“²⁴. Prema njegovu sudu „[n]eograničena sloboda u ma kojim prilika-
ma života, pa i u umjetnostima, vodi do mahnitosti, do absurduma, do zločina, t. j. do anarkije“²⁵. U njoj on vidi tek „divljačko nastojanje [...] koje vodi do istog konačnog rezultata, do očajnosti, do poživinčenja, do chaosa“²⁶.

Arnold je u kritici moderne bio izrazom nešto odmjerijiji i suptilniji, ali u biti jednako tako oštar i nepomirljiv. Na mnogo načina on varira svoj osnovni prigovor da neograničena sloboda kakvu zahtijeva moderna svjesno ili nesvjesno počiva na pretpostavkama materijalizma i ateizma, dok za svoju metafizičku osnovu ima apsolutni egoizam, te stoga nužno vodi u posvemašnji pesimizam i društvenu apatiju. Osnova na kojoj počiva tako shvaćena sloboda prema Arnoldu je „onaj strašni moral, po kojemu borba za život nije samo svjetski nego i evolucijski zakon“. Prihvati li se taj nazor, mora se prihvatiti i temeljni stav da nema ničega do stvari i sile te dakle da nema ni Boga ni duše ni vječnog života. Ali onda „nema ni vjere, ni ćudoređa, ni prava, što znači da je jedini princip života egoizam, a čovjekova jedina svrha zemaljsko blaženstvo. Prema Arnoldovu uvjerenju kobni prevrat naše općenite novije povijesti „u kojoj materijalizam i ateizam postaju popularni [...] trese jur velikim narodima, a ima ga i kod nas, koliko ga god nijekati htjeli“²⁷. On nimalo ne dvoji u pitanju konačnog ishoda povijesnog razvitka koji bi bio vođen takvim nazorom:

„Ako je sve u svijetu samo tvar i sila, a Boga i duše, neumrlosti i slobodne volje nema – onda, kako rekoh, nema ni vjere ni ćudoređa. A nema li vjere i ćudoređa, onda motivom mišljenja i djelovanja ljudskog postaje zvjerski egoizam, koji život nužno rastvara, jer ga čini ropski podlim i prostim.“²⁸

²³ Đuro Arnold, „Matica hrvatska“, *Obzor*, god. 43, br. 160, Zagreb 1903. (Navod prema: Đuro Arnold, *Vjera, filozofija i umjetnost. Govori i članci*, str. 160)

²⁴ Franjo Ksaver Kuhač, *O secesiji. Odgovor gosp. I. Pilaru*, Zagreb 1898, u: PHK 7, str. 470.

²⁵ Isto, str. 483.

²⁶ Isto, str. 481.

²⁷ Đuro Arnold, „Filozofija, prirodne nauke i socijologija“, u: *Govori izrečeni dne 19. listopada 1899. kod instalacije rektora za školsku godinu 1899/1900. u Krajevskom hrvatskom sveučilištu Franje Josipa I.*, Zagreb 1899. (Navod prema: Đuro Arnold, *Vjera, filozofija i umjetnost. Govori i članci*, str. 136 i d.)

²⁸ Isto, str. 146.

Kao i većina drugih kritičara moderne i Arnold za umjetnosti koje prihvaćaju njezina načela nalazi samo riječi najteže osude: „Zakučasti problemi, uzajmljeni prirodnim i sociološkim znanostima, brutalna anatomija moralnih lješina, bezdušna psihologija perverzних individua i ciničko izrugivanje vjerskih svetinja, učiniše od njih neku vrstu statistike za ljudsku zvjerad.“²⁹

Viđena sa stajališta koje se još oslanja na iz davnine predano „onostrano“ metafizičko počelo, moderna je, zajedno s njezinim osnovnim načelom neograničene slobode, zapravo najizravnije očitovanje sudbonosnoga povijesnog prevrata kojim se ljudski život postavlja kao puka „privezanost uz ovozemstvo“, odnosno kao „obožavanje kulture i apsolutno cijjenje zemaljskih stvari“. Upravo zbog svoje odriješnosti od onog onostranog i isključive usmjerenosti na „ovozemstvo“ moderna se kultura prema Arnoldovu nazoru „unutarnjom nuždom [promeće] u pesimizam“.³⁰

Općenito su filozofi djelatni u Matici hrvatskoj, prije svih Arnold, ali jednako i njegov predšasnik Marković i nasljednik Bazala, svoje priklanjnje takozvanim „starima“ uporno obrazlagali uvjerenjem da je moderna prema svojem filozofijskom značenju i domašaju sudbonosno napuštanje kozmičkog reda i sklada bića, utemeljenog u onostranoj božjoj savršenosti. Marković će u prvi plan svoje kritike staviti dvije osnovne zablude moderne. Prva je u tomu što moderna smatra da se područje ljepote i umjetničkog stvaranja može i smije izdvojiti iz cjeline u kojoj je organski srasla s istinom i dobrotom te je time učiniti slobodnom i o njima neovisnom, takvom koja će svoju svrhu imati i nalaziti još samo u sebi. Marković se tom stavu žustro suprotstavlja:

„Ali ipak mnogi umni estetičari svjetskih raznih vjekova sve do danas – sve do secesionista [...] – svezuju ljepotu s dobrotom i s istinom tako, da ljepotu drže, po duševnom bivstvu njezinu, pojavnim *simbolom* dobrote i istine, ter prema tomu misle, da je ono, što je protuetično i protuistino, takodjer protuestetično.“³¹

²⁹ Đuro Arnold, „Jedinstvena hrvatska narodna kultura“, *Glas Matice hrvatske*, Zagreb 1909, br. 10. (Navod prema: Đuro Arnold, *Vjera, filozofija i umjetnost. Govori i članci*, str. 236)

³⁰ Đuro Arnold, „Monizam i kršćanstvo“, *Rad Jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti*, knjiga 178, Zagreb 1909. (Navod prema: Đuro Arnold, *Vjera, filozofija i umjetnost. Govori i članci*, Zagreb 2007, str. 228)

³¹ Franjo Marković, „Predavanje u izložbi „Društva hrvatskih umjetnika“, *Vienac* XXX, br. 7-9, Zagreb 1899, u: PHK 7, str. 677. Isto uz mnoge druge tvrdi Franjo Ksaver Kuhač, *O secesiji. Odgovor gosp. I. Pilaru*, u: PHK 7, str. 476: „Mi stariji umjetnici želimo, da svako umjetničko djelo bude jasno, istinito i etički dobro..“

Drugu, još značajniju i dalekosežniju zabludu moderne nalaze u njezinu zahtjevu za slobodnom individualnošću, kojim zahtjevom se ona odvrća od općih, univerzalnih zakona, zapadajući time u krajnje pogubnu egocentričnost:

„Zar vaša teorija secesije određuje umjetniku *središte*, oko kojega ima voditi svoj umjetnički put, *izvan* njega, u uzvišenom skupnom centralnom suncu? Ne, nego ona ga svjetuje, neka pravilo i zakon svome umjetničkomu radu traži napokon samo u svojoj individualnosti, a nigdje u nječemu universalnom, dakle ona ga potiskuje u *egocentričnost*, a to će reći u *excentričnost* ...“³²

Općenito će Matičini filozofi kao najveću opasnost moderne i razlog za svoju duboku podozrivost spram svih njezinih očitovanja uvijek iznova navoditi njome polučeni gubitak središta i čvrstog uporišta u onostranom i vječnom te kobno istupanje iz reda i poretka stvari koji se iz tog središta gradi. Tako će na primjer Arnold navedene Markovićeve kritičke stavove dopuniti izričitim zahtjevom za vjerom u onostrano dostiživ konačni sklad i savršenstvo, koja po njegovu sudu modernomu duhu posve nedostaje:

„Tko čvrstoga uporišta nema, [...] taj ne samo da se trajno spotiče i ljuti, nego i u svemu nazrijeva nered. A posljedica? Žučljiva kritika svega, nepriznavanje tuđih vrлина, nijekanje sviju plemenština [...]. Tko obrnuto, u vrhovnom principu svoje stajalište imade, tomu je sve u svijetu lijepo zakaričeno i skladno sredjeno. A ne vidi li baš naravno svih horizonata, on s vidljiva reći bi stalno sluti nevidljive i dolazi do uvjerenja da će se tamo u neizmjernosti konačno sve izgladiti i zaokružiti.“³³

Nošena tom vjerom, umjetnost kakvu on u Matici hrvatskoj jedinu želi prihvaćati i dopuštati neće „faktografskom vjernosti crtati prostu zazbiljnost, a još manje imade podati sliku patoloških abnormiteta, jer ćudoredno ružno i ogavno ne smije biti predmetom umjetničkoga prikazivanja“³⁴. Njezina će najviša zadaća naprotiv biti uzdizanje čovjeka spram idealno lijepog, naime takvog koje je ujedno i istinito i dobro: „U kratko umjetnost, koja hoće da nadje mjesta u ‚Matici hrvatskoj‘, neka nas podiže nad razine svagdanjega života, neka u nama užije zvijezde lijepa i dobra, koje za dnevna

³² Franjo Marković, isto, str. 677.

³³ Đuro Arnold, „Može li umjetnost zamijeniti vjeru (II)“, *Glas Matice hrvatske*, god. III, br. 7, Zagreb 1908. (Navod prema: Đuro Arnold, *Vjera, filozofija i umjetnost. Govori i članci*, str. 205 i d.)

³⁴ Đuro Arnold, „Matica hrvatska“, *Obzor*, god. 43, br. 160, Zagreb 1903. (Navod prema: Đuro Arnold, *Vjera, filozofija i umjetnost. Govori i članci*, str. 152)

svjetla pobljede i neka prikazuje ono što je po čovjeku najbitnije, a što tako često u životnoj borbi nastrada.“³⁵

Sa stajališta „starih“ sve je dakle na tomu da se otkloni opasnost gubitka spasonosnog središta i uporišta u onom onostranom i da se spriječi mogućnost tim gubitkom prouzročena prodora bezobzirna egoizma, ateizma, anarhizma i kaosa, a potom i pesimizma i apatije, do čega prema njihovu mišljenju načelo neograničene slobode za kojim se moderna povodi nužno dovodi. Da bi se to postiglo, oni nude u osnovi jedno jedino rješenje, naime čvrsto i neraskidivo vezivanje kako umjetnosti tako i cjelokupna života uz načelo narodnosti i njihovo bezuvjetno stavljanje u službu naroda. Kao i inače, i tu je Franjo Ksaver Kuhač u svojem izričaju izravniji i grublji od misaonijih među „starima“: „Narodni smjer u umjetnosti nije danas suvišan, nego potrebniji nego ikada prije, osobito za one manje narode, koji imaju razloga bojati se, da im se narodni njihov individualitet uništi.“³⁶ Kad bismo pripustili načela moderne u našu umjetnost i općenito u naš život, izgubili bismo „naš narodni identitet“ i „naš narodni obilježaj.“³⁷

Nešto promišljenije, ali u biti jednako rezolutno isto predlaže i Marković, prema kojemu bi „obćinstvo hrvatsko“ našoj kiparskoj i slikarskoj umjetnosti trebalo davati „narodne zadatke“, kao što bi se opet „umjetnost domaća“ trebala odazivati „narodnoj duši“, kako bi se naposljetku „hrvatska misao, hrvatska duša, dakako skladna s univerzalnom, s obćeljudskom, ogleda[la] u tvorevinah hrvatskih umjetnika“³⁸. Arnold je u tomu mnogo radikalniji, gotovo bi se moglo reći borbena dogmatičan. Bez ikakva daljnjeg obrazlaganja, čvrsto oslonjen o svoj ishodišni stav da je „[n]arodna duša[...] jedini do Boga suveren“³⁹, on bez kolebanja i u potpunosti otklanja modernu i odlučno zahtijeva da se „povratimo izvoru koji sve nadahnjuje – a to je narod“. Voden za njega neupitnom vodećom misli naroda, on se onda može posve nesputano prepustiti žarkom zanosu rodoljublja:

„Pustimo blato, neka leži daleko od nas, u dubinama narodnje duše imade zlata, koje do vijeka ne iznesemo na svjetlo božje. Trgnimo se iz pandža sebičnosti, mržnje i jala, i kako se sve te bolesti zovu, koje nas čine apatičnima – samo

³⁵ Isto, str. 153.

³⁶ Franjo Ksaver Kuhač, *O secesiji. Odgovor gosp. I. Pilaru*, u: PHK 7, str. 480.

³⁷ Isto, str. 471.

³⁸ Franjo Marković, „Predavanje u izložbi „Društva hrvatskih umjetnika“, *Vienac* XXX, br. 7-9, Zagreb 1899, u: PHK 7, str. 679.

³⁹ Đuro Arnold, „Jedinstvena hrvatska narodna kultura“, *Glas Matice hrvatske*, Zagreb 1909, br. 10. (Navod prema: Đuro Arnold, *Vjera, filozofija i umjetnost. Govori i članci*, Zagreb 2007, str. 244)

ljubav prema narodu može nad nama razapeti čarobnu dugu sreće i zadovoljstva i stvoriti literaturu dostojnu slavnog tisućljetnog patnika.“⁴⁰

Goetheov nazor o jedinstvenosti grčkoga narodnog duha, prema kojem nazoru taj duh krasi „obilježje veličine, valjanosti, zdravlja, ljudskog savršenstva, životne mudrosti, uzvišenog mišljenja i kako se sva ta svojstva zovu“ – koji nazor je, kažimo usput, baš kao i njegova osnova, naime Winckelmannovo naučavanje o navodnoj smirenoj jednostavnosti klasične grčke umjetnosti, odavno napušten u korist mnogo uvjerljivijeg uvida u bitnu složenost i napetošću prožetu višeslojnost grčkoga opstanka – Arnold nekritički i bez ikakva obrazloženja prenosi u povijesno posve drukčiju zbilju hrvatskoga narodnog duha. Na toj osnovi onda tvrdi da su i u Hrvata „u samom narodu živi još i svi uvjeti potrebni za jedinstvenost kulture“⁴¹. Narodnog pjesnika zamišlja obdarenim „visokim, rekao bih vasselenskim stajalištem“, na kojemu „uzima da su bolest, nevolja, smrt i mnoga druga neugoda nužne sastojine zemskog života, pa ne dopušta da pomute sklad njegove duše“, već naprotiv ostaje „sâm spokojan i sretan“ te „ide samo za tim da i druge učini sretnima“⁴², što mu je opet sasvim dovoljna potvrda čvrsta uvjerenja da narodna poezija „nije *geocentrična*, nego je *heliocentrična*“⁴³. Zato bi spas pred izvanjskim rušilačkim nasrtajem moderne trebalo biti usuglašeno priznanje da se „umjetna poezija naša“, udaljujući se pod tuđinskim utjecajima moderne od narodne, „ogriješila o narodnu dušu i taj grijeh može oprati samo time da skrene opet u narodnu kolotečinu“.⁴⁴ To bi konkretno trebalo značiti da „na svim područjima izlučujemo tuđe, čuvamo i usavršujemo svoje i uzgajamo muževnu samostalnost u pravcu narodnog osjećanja“, dakle da brižno čuvamo i njegujemo „[d]omovinski ponos, čuvstvo zajedništva i narodno shvaćanje života“. Tek bi time mogao biti postavljen dovoljno čvrst temelj tražene jedinstvene narodne kulture. Naime, do nje, „koje u zbilji nemamo, pak po tom do pravoga narodnog preporoda možemo doći samo tako da se u svom životu i radu stavimo sasvim na hrvatski narodni princip“⁴⁵.

⁴⁰ Isto, str. 243.

⁴¹ Isto, str. 236.

⁴² Isto, str. 238.

⁴³ Isto, str. 239.

⁴⁴ Isto.

⁴⁵ Isto, str. 243.

Nije teško shvatiti da su takvi Arnoldovi izljevi tvrdokorna i isključiva rodoljublja, koje ne preže ni pred zahtjevima za posvemašnjim izolacionizmom – koje će primjerice Tresić Pavičić dopuniti stavom da „[a]narkističke pojave inozemstva i ne treba da hrvatski narod pozna, jer ne odgovaraju onomu, što vidimo i čujemo u našoj otačbini i u našem narodu“⁴⁶ – u krugovima „mladih“ izazvali snažno negodovanje i neprikriveno zgražanje. Njihova početna plahost i pretežno obrambeni stav postupno su se osnažili do oštroumne i pronicljive kritike slabih točaka u općem temeljnom držanju „starih“, prije svega njihova nedomišljenog i anakrono idealističkog pojma „naroda“, da bi na koncu doveli i do neuvijeno kritičke karakterizacije tog držanja. Dok na primjer Marjanović razmjerno suzdržano primjećuje da se „[n]arodni duh, u nas tako mistično svačan, a toliko naglasivan, ne može [...] tako lako definirati, a najmanje ga je pako moguće diktirati literaturi“⁴⁷, dotle Nehajev već mnogo odlučnije upozorava da izraz „narod“ uopće ne označava fiksnu i nepovijesnu, jednom zauvijek danu i gotovu činjenicu, već pojavu bitno zahvaćenu vremenom, poviješću i razvitkom:

„No narod napreduje, njegova se općenita dispozicija mijenja, vanjske prilike djeluju na njegov nutarnji razvoj. Krug njegovih misli proširuje se, fantazija njegova dobiva određene oblike. Narod dolazi do onoga, što zovemo umjetnom poezijom, umjetnom književnošću uopće. S razvitkom općenite narodne prosvjete razvija se i umjetnička dispozicija naroda ...“⁴⁸

U istom će duhu Livadić najprije ustvrditi da se mlada hrvatska književnost, suprotno od onoga što joj prigovaraju tradicionalisti, uistinu uopće „ne stavlja u opoziciju narodnom duhu, nego daje tom duhu smjeliji polet“, dodajući tomu efektnu zaključnu žaoku da je ona u opoziciji samo „protiv mediokriteta i epigona ilirizma“.⁴⁹ Ne upuštajući se u očito delikatno pitanje u kojoj mjeri „stari“, dakle njihovi konkretni protivnici u sporu, sami pripadaju takvu epigonstvu, Marijanović će preuzeti i prisvojiti oštricu kritike „starih“ i ujedno je vješto upraviti protiv njih samih, ustvrđujući da ranija književnost nije griješila u tomu što je sebe dovodila „u savez sa narodnim idealima, niti u tome, što je ona te ideale htjela da podupire, nego u tome,

⁴⁶ Franjo Ksaver Kuhač, *O secesiji. Odgovor gosp. I. Pilaru*, u: PHK 7, str. 471.

⁴⁷ Milan Marjanović, „Naša književna izolacija“, *Hrvatska misao* I, br. 10, Zagreb 1902, u: PHK 8, str. 396.

⁴⁸ Milutin Cihlar Nehajev, „Moderno i narodno“, *Hrvatska misao* I, br. 1, 2, Zagreb 1902, u: PHK 8, str. 392.

⁴⁹ Branimir Vizner Livadić, „Književnost i njezini ciljevi“, *Pokret* I, br. 30, Zagreb, 6. 11. 1904, u: PHK 8, str. 493.

što se literatura nije dovoljno *realno* svezala sa narodnim životom“, već je „radila za neki apstraktni pojam naroda, za idealni „narod““. ⁵⁰

To kvalificiranje pojma „naroda“, na koji se kao na glavnu uporišnu točku oslanjanju sve kritičke primjedbe „starih“, kao puko „apstraktnog“ i „idealnog“ pojma vodit će dalje do općeg karakteriziranja ukupnoga temeljnog držanja „starih“. Mikov će njihovu „duševnu dispoziciju“ označiti kao „mirnu idiliku“, objašnjavajući to na sljedeći način:

„U idilici se čovjek oduševljava, recimo za prirodu, rad, ljubav. Živi u momentu tronuća, uzbuđenja. Ili je veseo ili sentimentalno žalostan. U takvoj dispoziciji stvorila je naša starija generacija politiku svečanosti, rad za postavljanje spomenika narodnim prvacima, sabiranje peticijā, stvaranje manifestacija.“⁵¹

Livadić ide i korak dalje, ustvrđujući da se to što je Mikov razotkrio kao „strančarsku idiliku“ koja se „izvrgla u izolaciju od kulturnih pokreta drugih naroda“⁵² već u Arnolda u svojoj najdubljoj istini očitivalo kao temeljni stav vjere:

„Ako ogledamo taj njegov nazor, vidjet ćemo da nije niti nov niti narodan, nego je naprosto vjerski nazor o svijetu. Po njemu je život radionica, u kojoj se trud i odmor, bol i slast smjenjuju, on je baštinjena dužnost svakoga pojedinca spram naroda, koju nam je svima vršiti, ma kakove nas borbe to stajalo, nadom u konačnu pobjedu.“⁵³

Uostalom, ni sam Arnold nije skrivao svoje najdublje uvjerenje da „[p]ravo značenje može kulturi dati samo kršćanstvo, jer je ono smatra životnim radom takih duševnih sila koje pute na vječnost“⁵⁴. Njegov ideal narodnoga pjesnika zapravo je fiktivno utjelovljenje ideala iskonskog i nepatvorenog kršćanina, za kojeg je „čitav pojavni svijet konačno nešto

⁵⁰ Milan Marijanović, „Naša književna izolacija“, *Hrvatska misao* I, br. 10, Zagreb 1902, u: PHK 8, str. 392.

⁵¹ Ivan Skok Mikov, „Mladi i stari“, *Svjetlo* XV, br. 21, 22, 23, 24, Zagreb-Karlovac 1900, u: PHK 8, str. 62.

⁵² Isto, str. 65.

⁵³ Branimir Vizner Livadić, „Književnost i njezini ciljevi“, *Pokret* I, br. 30, Zagreb 1904, u: PHK 8, str. 492.

⁵⁴ Đuro Arnold, „Monizam i kršćanstvo“, *Rad Jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti*, knjiga 178, Zagreb 1909. (Navod prema: Đuro Arnold, *Vjera, filozofija i umjetnost. Govori i članci*, Zagreb 2007, str. 228)

sporedno" i kojemu je „glavna stvar njegovo vedro i preobraženo biće”.⁵⁵ Snagom vjere usidren u nadu vječnoga života, Arnold je bio čvrsto uvjeren u to da „[v]rijeme nema uopće nikakva duha, jer je ovaj po iskustvu i znanosti skopčan samo s prostorom, to jest s narodom”⁵⁶. Očigledna duboka nepovijesnost, apstraktnost, idiličnost i idealističnost njegova nazora na svijet, kao uostalom i svih „starih” s kojima je dijelio nekolebljivu vjeru u vječne vrednote idealnog sklada i poretka, svoje su najdublje ishodište imale upravo u tom uvjerenju. Moglo bi se reći da su, zagledani u vječnost, čudesno previdjeli duh svojega vremena, kao što su i, zagledani u sklad sveopćeg reda, previdjeli jednokratni i neponovljivi značaj pojedinačne osobe i njezine svakoputne sadašnjosti.

Matica hrvatska je u tom sukobu ostala uz svojeg predsjednika i stala je na stranu „starih”, pritom ipak mudro ostavljajući „mladima” otvorena vrata suradnje.⁵⁷ Snažnim pritiscima klerikalnih krugova za prekidom svakog odnosa s njima srećom nije podlegla.⁵⁸ Da jest, ostala bi obilježena teško

⁵⁵ Đuro Arnold, „Može li umjetnost zamijeniti vjeru (II)”, *Glas Matice hrvatske*, god. III, br. 7, Zagreb 1908. (Navod prema: Đuro Arnold, *Vjera, filozofija i umjetnost. Govori i članci*, str. 206)

⁵⁶ Đuro Arnold, „Jedinstvena hrvatska narodna kultura”, *Glas Matice hrvatske*, Zagreb 1909, br. 10. (Navod prema: Đuro Arnold, *Vjera, filozofija i umjetnost. Govori i članci*, Zagreb 2007, str. 241)

⁵⁷ O položaju i ulozi Matičina *Vienca* u tom turbulentnom vremenu usp. Miroslav Šicl, *Povijest hrvatske književnosti*, knjiga III: *Moderne*, str. 54: „Od tradicionalnih časopisa najistaknutiji je, dakako, *Vienac* koji – na samom početku pokreta moderne – još uvijek predstavlja središnji književni časopis, iako ni izdaleka više tako kvalitetan kao što je bio u vrijeme Šenoina urednikovanja. Prve najave pokreta „mladih” *Vienac* pod uredništvom Josipa Pasarića (do 1896) prima s velikom rezervom, ograđujući se od bilo kakva pokušaja razbijanja tradicionalno-konzervativnih shvaćanja umjetnosti, kakva je, u biti, propovijedao sam Pasarić. Nešto je bolja situacija u listu nastala u vrijeme kada je urednikom postao Bartol Inhof (1896-1899), koji nije bio tako krut u odnosu prema mladima kao njegov predšasnik, pa se to očitovalo i u sadržaju časopisa tih godina. Međutim, od 1900. do 1902. kada časopis uređuju Jovan Hranilović, pa Đuro Arnold, Stjepan Bosanac i Milan Šenoa, *Vienac* više ne igra nikakvu značajnu ulogu: on je časopis bez određene fizionomije, bez kriterija i njegova vrijednost nije nikada pala na tako nisku razinu kao u to vrijeme. Živnuo je *Vienac* 1905. kada ga pomirenjem „starih” i „mladih” preuzimaju kao urednici Ksaver Šandor Gjalski i Milivoj Dežman Ivanov i tada u njemu surađuju gotovo svi poznatiji predstavnici moderne – Matoš, Vidrić, Nehajev, Nazor, Nikolić, Begović – no te iste godine, nakon punih trideset i pet godina kontinuiranog izlaženja (od toga pod Šenoinim vodstvom sedam godina) – prestaje izlaziti.”

⁵⁸ Usp. Zlatko Posavec, „Estetika Hrvata do sredine 20. stoljeća”, str. 133 i d.: „U sukobu s Modernom znamenit je polemički spis *Nekoliko misli k našem umjetno literarnom pokretu*, što ga za „Katolički list” piše Stjepan Korenić (kao brošura: Zagreb 1899); žestina njegova djeluje danas uglavnom – humoristički! Kad je na Krku počeo izlaziti filozofijsko-teološki časopis „Hrvatska straža”, katolička estetika nastavlja polemički ton i postaje neobično militantna pokrenuvši u tom smislu glomaznu teorijsku i dogmatsku aparaturu. Zastupa uglavnom tradicionalne tomističke pozicije, koncentrirajući se oko teze nerazdruživog jedinstva istine, dobrote i ljepote, poznatim stavom: *esse et verum, esse et bonum, esse et pulchrum convertuntur*, idući često *in extremis* do teze 'Nema umjetnosti vjernije saveznice od asceze'; protustav kontroverze s Livadićem, a i većim dijelom Moderne. [...] Ta je struja,

uklonjivom stigmom odbacivanja autora kao što su Domjanić, Nehajev, Dežman, Gjalski, Livadić, Kozarac, Kosor, Kranjčević, Car Emin, Leskovar, Matoš, Nazor, Šurmin, Begović, Vojnović, Vidrić, i mnogih drugih bez kojih bi povijest hrvatske književnosti jamačno bila više nego krunja i oskudna.

Kako se spram tog sukoba postaviti danas? Koliko god poštovanja osjećali spram plemenitih nastojanja „starih“, moramo priznati da je neumoljivi hod povijesti dao za pravo „mladima“. Uza svu zadržku spram nepromišljenog fetišiziranja povijesnoga napretka i aktualne današnjice valja se i danas složiti s trijeznom Pilarovim sudom da škole i nazori „starih“ naprosto „ne odgovaraju duhu našeg vremena, jer ima u njima konzervativni, retardirajući element, koji je skrivio da je umjetnost“ – možemo dodati i ne samo umjetnost – „toliko zaostala za ostalim napretkom našega vremena“.⁵⁹

Usnule duhove časnih starina nedvojbeno treba štovati. Tà tko ne bi s dubokim štovanjem poslušao na primjer Arnolda kad u svoje vrijeme kao iz duše nas današnjih govori:

„Ja neznam doba koje bi bilo manje u prilog harmoničkom razvoju čovječje nutrinje nego li je baš današnje jer se na svakom koraku možemo sastati s dokazima da dublje nutarnje potrebe sve više zahiruju i ginu. Dusi široka pogleda i sućuti povlače se s javnoga poprišta, jer ih mnogo nečisto i odvratno odbija i ogorčuje, a duševni i čudoredni mališi, s kosmatom savjesti, stupaju u arenu. Naravna posljedica toga jest neka opća ravnodušnost i potištenost. Ljudi su se pod brigama svakdanjeg mukotrpnog života reć bi odvikli baviti se daljnim i višim zadaćama naroda, da ih jedared potomstvu u amanet ostave.“⁶⁰

naročito u početku polemikom nažalost ekstremistički pretjerivala, pa da je bilo na njemu [sic!], bila bi proglašena umjetnički bezvrijednim ili bar etički sumnjivim većina hrvatskih značajnih umjetnika s kraja 19. i početka 20. stoljeća: u literaturi npr. od Kranjčevića i Kumičića do Vidrića i Matoša, a u likovnoj umjetnosti svaki onaj, tko bi se usudio izložiti kakav akt: naročito ženski. [...] Bila je to neke vrsti „čistka“ u okvirima publicistike, kojoj su kasnije po žestini bile jednake jedino još „lijeva hajka na Kriležu“ prije, te inkvizicijski „kulturni“ masakr R. Zogovića i M. Franičevića poslije drugog svjetskog rata.“ – Usp. u osnovi sličnu prosudbu Ivana Pederina, „Uloga njemačke književnosti u borbama Starih i Mladih u ‚Viencu‘“, nav. dj., str. 275: „Posvuda nalazimo naglašavanje konzervativnih načela u književnosti koja otežavaju i sužavaju pogled *Vienca* u svijet. Naglašavajući kršćanska načela časopis se možda približava euharistijskom kongresu što je 1900. održan u Zagrebu. Nije to više kršćanstvo Šenoina doba s naivnim predodžbama svijeta u kojem se svijet vidi kao stroj na čijem je čelu Bog, kako je svijet zamišljao filozof Christian Wolff. Ovaj pokret okreće se protiv modernizma u Crkvi i želi usporiti burna kretanja u književnosti i umjetnosti.“

⁵⁹ Ivo Pilar, *Secesija. Studija o modernoj umjetnosti*, Zagreb 1898, u: PHK 7, str. 451.

⁶⁰ Đuro Arnold, „Matica hrvatska“, *Obzor*, god. 43, br. 160, Zagreb 1903. (Navod prema: Đuro Arnold, *Vjera, filozofija i umjetnost. Govori i članci*, str. 159 i d.)

Ipak, htjeti ih buditi i prizivati danas bilo bi pogrešno. Jer mi još bolje nego tadašnji „mladi“ znamo da nikoga „[d]javorijama i romantično-idealnim glorifikacijama ne ćemo potaći na rad“⁶¹. Našu naklonost danas bi mnogo prije trebali steći jasno i neuvijeno izrečeni stavovi uvjerenjem i nazorom „mladih“, ali iskustvom i mudročću zrelih stvaralaca poput Gjalskoga ili Livadića, primjerice kad prvi uzvikuje: „[L]jubim sve, što nosi biljeg evropštine i što nas veže sa zapadom [...]. Odanle viekove i viekove dolazi gotovo sva svjetlost kulture. I mi smo samo onda kulturni, ako uvijek budemo nastojali da smo u svezi sa zapadom“⁶², a drugi mu se poput jeke odaziva opominjućim riječima: „Ne ćemo mi da izbjegavamo mjerila tuđja, nego ćemo nasuprot nastojati, da o najbolja omjerimo svoju duševnu snagu. Samo uspjesi na tom polju hrabrit će i jačat narodne pobornike u njihovu mukotrpnom radu. S ponosom gledat će narod utakmicu svojih najboljih duhova s onim velikih tuđjih naroda. Ne će li narod nastojati, da dosegne njihovu visinu onda mu i onako nema bitka u novom životu.“⁶³

⁶¹ Milivoj Dežman (Ivanov), „Naše težnje“, *Hrvatski salon*, Zagreb 1898, u: PHK 7, str. 435 i d.

⁶² Ksaver Šandor Gjalski, „Književna pisma“, *Vienac* XXX, br. 12, 13, Zagreb 1899, u: PHK 7, str. 683.

⁶³ Branimir Vizner Livadić, „Književnost i njezini ciljevi“, *Pokret* I, br. 30, Zagreb 1904, u: PHK 8, str. 482.

Fotografija s velike zagrebačke izložbe Matice hrvatske održane potkraj 1962. u Akademijinu Institut književnost u Opatičkoj ulici br. 18 u sklopu proslave 120. obljetnice Matičina utemeljenja i rada. Izložba obuhvatila Matičine arhivalije, tiskane publikacije i umjetničke predmete.